

LAİK TÜRKİYE CUMHURİYETİ, ORDU ve BURJUVA SINIFI

Rıza ARSLAN*

Öz:

Makale, Müslüman nüfusa sahip Türkiye Cumhuriyetinin, kuruluşunun mil-li/yerli burjuva sınıfının yokluğunda gerçekleştiğini ve bu nedenle Ordu'ya emanet edildiğini belirterek analize başlamaktadır. Türkiye Cumhuriyetinin kurucuları ancak bu sayede laik ve demokratik siyasi rejimin yaşatılabileceğini varsaymışlardır. Çalışma Ordu'ya emanet edilen siyasi rejimin zaman içinde nasıl süreklilik kazandığını belirtmektedir. Bilhassa Atatürk'ün vefatının ardından, Ordu'nun kendisini emaneti üstlenen tek kurum olarak görmesi gerektiğinde siyasi yönetimlere müdahaleleri de beraberinde getirmiştir. Bu kapsamda Ordu, 1960 darbesinin ardından, demokratik yöntemlerle seçilmiş sivil yönetimler üzerinde sürekli etkili olabilmek için Milli Güvenlik Kurulunu (MGK) bir enstrüman olarak kullanmıştır. Makale Ordu'nun (MGK'nın) gelişmiş demokratik ülkelerde olduğu gibi demokratik yollardan seçilmiş yöneticilere danışmanlık hizmetleriyle yardımcı olmalarını belirtmektedir.

Ayrıca ülkemizde mevcut olan eksik demokratik yapının katılımcı demokratik yönetime dönüştürülebilmesi için geniş toplum kesimlerinden (burjuva sınıftan) destek ve demokratik duyarlılık talep edilmektedir. Makale ülkemizde bu duyarlılığın ve özverinin var olduğunu iddia etmektedir. 1997 yılında Refah-Yol Hükümetine karşı yapılan eylemler bunu göstermiştir. Bu nedenle, Ordu'nun üstlendiği ve günümüze kadar taşıdığı emaneti (laik, demokratik Türkiye Cumhuriyetini) artık gerçek sahiplerine, yani demokrasi ve laikliğe inanmış burjuva sınıfına ve burjuva kültürüyle yoğrulmuş sivil toplum gruplarına teslim ederek tarihi misyonunu tamamlamasını önermektedir.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet ve burjuva sınıfı, ordu ve Cumhuriyet, burjuva sınıfı, burjuva sınıfı ve laiklik.

* Doç. Dr. rer. pol. Balıkesir Üniversitesi, Bandırma İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi., Yazar lisans, yüksek lisans ve doktorasını Münih Ludwig-Maximilians-Üniversitesinde, Politische Wissenschaften Bölümünde tamamlamıştır, rarslan@balikesir.edu.tr.

SECULAR TURKEY, MILITARY POWER AND THE BOURGEOISIE

Abstract:

This paper aims to explain how a secular and democratic political system is established and survived in an Islamic country, such as Republic of Turkey. It is also stated that why the responsibility of political regime is given to military power at the beginning of establishment of the Republic of Turkey and how this responsibility is continued from 1923 to 2001. Moreover, the tools that are used by the military power to achieve control over civil administrations are also discussed.

In order to transform the current democratic structure in Turkey to a more developed and participatory democratic system, large portions of the society should show more sensitivity and support to democracy. The civil actions against Welfare-Path government (the coalition of Welfare Party and True Path Party) in 1997 have shown that this sensitivity and sacrifice for democracy is present in the country. Thus, the study concludes with the proposition that the military power should abandon their historical mission by handing this responsibility (protecting the secular and democratic republic) to its real owners, who are democratic and secular civil administrators, industrialist bourgeoisie and civil society groups.

Keywords: Republic and bourgeoisie, republic and army, secularism and bourgeoisie, army and secularism.

GİRİŞ

“*Laik Türkiye Cumhuriyeti, Ordu ve Burjuva Sınıfı*” adlı çalışma, 1923 yılından 2008 yılına kadar geçen zaman zarfında olgunlaşan milli/yerli sanayi burjuvazisinin laik Türkiye Cumhuriyeti’ni özümseyip devam ettirip ettirmeyeceğini analiz etmektedir. Yerli burjuva sınıfının laik rejimi özümseyip kollama noktasına gelmiş olması olasılığı bu sınıfın orduya emanet edilmiş olan rejimin sorumluluğunu üstlenme derecesine ulaştığının göstergesi anlamına gelebilecektir. Dolayısıyla çalışmada Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasında ve daha sonrada korunmasında önemli görevler üstlenen ordunun bu görevi yerli burjuvaziyle paylaşma veya bu görevi tamamen devrinin söz konusu olup olmadığı kısaca analiz edilmeye çalışılmaktadır.

Ulusal kurtuluş savaşının ardından Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran Mustafa Kemal Atatürk ve arkadaşları, 1920’li yıllardan başlayarak muhafazakâr ve geri kalmış toplum yapısını, geri kalmış siyasi yönetim sistemini ve ekonomisini, batılı modern ülkeleri örnek alarak, dönüştürmeyi amaçlamışlardır. Modernleştirme projesi günümüzde halen devam etmektedir. Ancak modernleşme taraftarları bu sürecin ağır gitmesinden, muhafazakâr dindar kesimlerse bunun hızlı olmasından yakınmaktadırlar. Dönüşüm süreci boyunca belirsizlikler ve zıtlıkların yaşanması da kaçınılmaz olmuştur. Gelinen noktada muhafazakâr kesim ile batılı tarzdaki yaşam tarzını benimsemiş kesim kısmen iç içe ve kısmen de yan yana yaşamasını benimsemiş gözükmektedir. Neticede

eski ve yeni öğelerin karışımları sosyal açıdan yeni bir toplumsal aşama ve yaşam biçimi anlamına gelmiştir. Başlatılan sürecin, 85 yıl aradan sonra, bir değerlendirmesi yapıldığında, bunun tepeden inme olduğu kadar durarak ilerlediği ve sonuçta başarılı olduğu söylenebilir. Süreç içinde sosyo-ekonomik boyutta önemli yenilikler yaşanmış ve yerli/milli burjuvazinin gelişip güçlenmesi mümkün olabilmıştır. Geline nokta burjuva sınıfına atfedilen toplumsal misyonunu üstlenme konumuna geldiği iddia edilebilir. Burjuva sınıfı, gelinen aşamada, üretim ilişkileri üzerinden toplumu liberal, laik ve batılı anlamda demokratik yönde dönüştürebilir ve böylece rejimin yükünü ve sorumluluğunu üstlenebilir. Cumhuriyetin kuruluş felsefesinde amaçlanan da buydu. Mustafa Kemal Atatürk ve arkadaşlarının, kamu yatırımlarına paralel olarak, özel sektöre önem vermelerinin ve desteklemelerinin (bkz. Yaşa, 1980: 78) nedeni budur. Örnek alınmış demokratik Batılı ülkelerde de, 19. yüzyılın ikinci ve 20. yüzyılın ilk yarısında, Burjuva Demokratik Devrimleri bu sınıfın önderliğinde başarılmıştı.

Cumhuriyetin kurulması aşamasında yerli burjuva sınıfının bulunmaması* nedeniyle bu misyon sivil bürokrasiye ve orduya, yani Türk Silahlı Kuvvetlerine (TSK) emanet edilmiştir. Cumhuriyetin kurulması ve daha sonraki süreçte korunmasında ordunun rolü önem arz etmektedir. Çalışma, bu nedenle önce ordunun rolünü ve daha sonra burjuva sınıfının gösterdiği gelişme düzeyini kısaca analiz ederek ordunun üstlenmiş olduğu misyonu burjuva sınıfıyla paylaşma aşamasına gelip gelmediği hipotezini irdeleyecektir.

D) TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN KURULUŞUNDA VE KOLLANMASINDA ORDU'NUN ROLÜ

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu yerli/milli burjuva sınıfın önderliğinde değil, askeri ve sivil bürokratların önderliğinde, gerçekleşmiştir (Yerasimos, 2005: 78). Bu nedenle günümüzün askerleri kendilerini halen Cumhuriyeti kuranlar ve kollayanlar olarak görmektedirler. Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümünden sonra ordu, ayrıca laik Cumhuriyetin bekçiliğini de üstlenmiştir. Kısaca, Türkiye Cumhuriyeti'nin sanayi burjuvazinin önderliğinde kurulmamasının nedeni Osmanlı İmparatorluğunda aranmalıdır. Osmanlı İmparatorluğu milli bir burjuva sınıfının oluşmasını, kendisine rakip olur düşüncesiyle, engellemiştir. Ancak Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde olup, gayri Müslim olan kesimler arasında ticaret burjuvazisini çağrıştıran oluşumlara rastlanmaktaydı. *Kurt Steinhaus*'un verilerine göre Rum, Yahudi ve Ermeni asıllı tüccarlar ve bankerler imparatorluğun iç ticaretini ellerinde tutarak belirli oranlarda sermaye birikimleri sağlamışlardı (Steinhaus, 1969: 23, 26), ancak farklı ırk ve dile sahip olmaları ve gayri Müslim olmaları nedeniyle çoğunluğu oluşturan Müslüman ahaliyi harekete geçirecek yerli burjuva rolünü üstlenememişlerdi.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra bunu koruyacak, kollayacak ve taşıyacak güçlü bir yerli burjuva sınıfına ihtiyaç duyulmaktaydı. Mustafa Kemal Atatürk

Cumhuriyetin ancak bu sınıfın öncülüğünde sanayileştirilebileceğini ve demokratikleştirilebileceğini varsaymaktaydı. Böylece Türkiye Cumhuriyeti yerli burjuva sınıfının yokluğunda orduya emanet edilmiştir. Ordunun korumacı tavrı süreklilik ve alışkanlık kazanarak “*iktidarın bir parçası olduğu*” (Yerasimos, 2005: 233) düşüncesiyle kısa bir dönem (1944-1960) hariç günümüze kadar gelmiştir. Çalışma, ordunun siyasi süreçteki rolünü üç ayrı dönemde (a) 1924–1960, b) 1960–1997 ve c) 1997–2008 yılları arası analiz etmektedir.

A) 1924–1960 Dönemi:

Bu dönem, 1924–1938 ve 1938–1960 dönemleri olarak iki alt başlıkta irdelenmektedir. Bunun nedeni 1938 yılında Mustafa Kemal Atatürk’ün ölümü ve ordunun laiklik ve Atatürk Devrimleri konusundaki hassasiyetleri gösterilebilir.

1) 1924–1938 Dönemi:

Bu dönemde ordu Başkomutanlığı, 1924 yılında çıkarılan 429 No’lu kanunla, özerkleşmiş (Özdemir, 1991: 53) ve görevleri Türkiye Cumhuriyetini ve Anayasasını iç ve dış düşmanlara karşı korumak olarak belirtilmiştir (Bırand, 1989: 441). 1925 yılında, çıkarılan ‘Takriri Sükûn Kanunu’yla da orduya, yurt içindeki rejim karşıtı güçlere müdahale etme yetkisi verilmiştir. 10. 06. 1935 tarihinde ise Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu’nun 34. Maddesi yeniden düzenlenmiş ve yukarıda belirtilen görevleri tekrarlanmıştır.

2) 1938–1960 Dönemi:

Mustafa Kemal Atatürk’ün 1938 yılında vefat etmesinin ardından ordunun görev ve sorumluluk alanına Atatürk Devrimleri ve anayasaya girmiş olan laiklik de dâhil edilmiştir. 1944 yılından sonra ordu Başkomutanlığı, 4550 no’lu kanunla, yeniden düzenlenmiş, özerkliği sona erdirilmiş ve Başbakanlığa bağlanmıştır (Özdemir, 1991: 53). 1949 yılından sonra ise Başkomutanlık 1960 yılına kadar Milli Savunma Bakanlığına bağlanmıştır. Ordunun statüsü bu düzenlemelerle zayıflama göstermiş gözüke de, üstlendiği görevlerinden taviz vermediği genel kabul görmektedir. 1950 yılında, çok partili sürecin 1946 yılında fiilen başlamasının ardından, iktidara gelen Demokrat Parti (DP) muhafazakâr ve kısmen muhafazakâr liberal bir çizgi izlemekteydi. Bilhassa 1954 yılından sonra baş gösteren ekonomik krizle yükselen tepki ve eylemlere karşı DP’nin sert tutum takınması ve bunları zor kullanarak sindirmeye çalışması (Thränhardt, 1983: 10) ordu çevrelerinde şüpheler uyandırmıştı. DP’nin “..1957 seçimlerinden sonra, demokratik hak ve özgürlükleri gitgide daha çok kısıtlamaya başladığı ve özellikle de artık ana muhalefet partisi durumunda bulunan CHP’ye karşı sert bir şekilde saldırıya geçtiği zaman, ordu rejimi tehlikeye düşmüş saydı..” (Yerasimos, 2005: 233). Ardından DP’nin ‘*Vatan Cephesi*’ni oluşturması ve meclisçe ‘*Tahkikat Encümeni*’ne muhakeme, hâkim ve savcılık yetkilerini tanınmasıyla güvensizlik doruk noktasına ulaştı ve 27 Mayıs 1960 tarihinde Cumhuriyet tarihinin ilk askeri darbesi gerçekleşti.

B) 1960–1997 Dönemi:

Bu dönem 1961–1971, 1971–1980 ve 1980–1997 olarak üç ayrı alt başlıkta analiz edilecektir.

1) 1961–1971 Dönemi:

27 Mayıs 1960 tarihinde ordunun yönetime el koymasının ardından 27 subaydan oluşan Milli Birlik Komitesi kurulmuştur (Tanör, 2001: 367) ve ülke yönetimi bu komiteye devredilmiştir. Milli Birlik Komitesi'nin yaptığı en önemli iş daha liberal, demokratik ve birey özgürlüğünü ve örgütlenmesini de öngören 1961 Anayasasına onay vermesidir. Yeni düzenlemelerle Genelkurmay Başkanı'nın konumu protokollerde Başbakan'dan sonra, ama bakanlardan önce gelir konuma yükseltilmiştir. Ayrıca ordunun, gerektiğinde siyasi konularda sivil yöneticilere görüşlerini bildirebilen bir mekanizma oluşturulmuştur; Milli Güvenlik Kurulu (MGK). 1961 yılında 334 No'lu kanunla kabul edilen (Erdem, 1982: 94) MGK fiilen yürütmenin bir parçası konumuna yükselmiş ve 5399 No'lu kanunla Anayasal bir kuruma dönüşmüştür (Hirsch, 1966: 155). Bu kapsamda MGK'nın görevi ülke sorunlarını tartışmak, kararlaştırmak ve oluşturulan **temel görüşleri** Bakanlar Kuruluna **bildirmek** (Kanun No: 111, § 3) olarak formüle edilmiştir. Bakanlar Kurulu ise bu temel görüşleri (1971 yılına kadar) dikkate alabilirdi, ancak bunlara öncelik vermek zorunda değildi. Bu düzenlemeyle ordu Türk siyasal hayatına resmi bir sıfatla müdahale etme ve şekillendirme imkânlarına kavuşmuştur. Siyasi yönetime müdahaleyle ordu Atatürk Devrimleri ve laikliğin korunmasının ötesine geçmiş ve anti-demokratik bir sürece girmiştir.

2) 1971–1980 Dönemi:

12 Mart 1971 Askeri Muhtırasıyla Süleyman Demirel Hükümeti yönetimden uzaklaştırılmıştır, ancak Meclis feshedilmemiştir. Hükümetin uzaklaştırılmasından sonra CHP milletvekillerinden Nihat Erim'in Başbakanlığında partiler-üstü yeni bir hükümet kurulmuştur. Yapılan yasal düzenlemelerle bu defa 1961 Anayasasındaki yaklaşık 40 liberal ve demokratik toplum örgütlenmesini öngören madde değiştirilmiş ve demokratik özgürlükler sınırlandırılmıştır. Ayrıca MGK'da alınan kararların Bakanlar Kurulunda daha ciddiye alınabilmesi için yeni bir düzenleme yapılmış ve 1488 No'lu kanunla (Erdem, 1982: 114), **bildirir** yerine **tavsiye eder** kelimesi getirilmiştir. Bu düzenlemeyle Bakanlar Kurulu yapılan tavsiyeleri öncelikli olarak gündemine almak zorunda kalmıştır. Böylece MGK ülkenin demokratikleştirilmesinden geri adım atmış ve Bakanlar Kurulunu doğrudan etkiler konumunda seçilmiş sivil hükümetlerin yürütmedeki otoritesini zayıflatmıştır.

3) 1980–1997 Dönemi:

Ordunun bir sonraki müdahalesi 12 Eylül 1980 tarihinde gerçekleşmiştir. Ordu, İç Hizmet Kanununun 35. Maddesinin kendisine verdiği yetkiye dayanak, ülke yöneti-

mine müdahale ettiğini bildirmiştir. Orgeneral Kenan Evren bu müdahaleyi “*Türkiye Cumhuriyetini kollama ve koruma, ... ülke bütünlüğünü korumak, milli birlik ve beraberliği sağlamak, muhtemel iç savaşı ve kardeş kavgasını önlemek...*” (Erdem, 1982: 515, 1 No’lu Bildiri) açısından gerekli görmüştür. MGK’nın gözetiminde oluşturulan 1982 Anayasası’nın 118. Maddesinde ise “*..Devletin milli güvenlik siyasetinin tayini, tespiti ve uygulanması ile ilgili alınan tavsiye kararları ve gerekli koordinasyonun sağlanması konusundaki görüşlerini Bakanlar Kuruluna bildirir*” ibaresi yer almaktadır. MGK’da alınan kararların Bakanlar Kurulunda öncelikle dikkate alınması böylece zorunlu hale getirilmiştir. Dolayısıyla MGK’nın gündeminde oybirliği ile kabul edilen görüşler Bakanlar Kurulunda öncelikle gündeme alınmak zorundadır. Bakanlar Kurulu MGK’dan gelen görüşlerin amacını ve içeriğini değiştirmeden tartışabilir ve bunları hayata geçirilebilmek için gerekli adımları atmak zorundadır. MGK böylece, sivil yönetimlere ordunun görüşlerinin bildirildiği bir adres olmaktan çıkmış, artı olarak ülke politikasının tartışılıp kararlaştırıldığı bir platforma dönüşmüştür. MGK böylece, 118. Maddeye dayanarak, siyasi sürece doğrudan müdahale edebilme imkânlarına kavuşmuştur. İzleyen siyasi süreçte hükümetlerin ve meclislerin görüşleri değil MGK’nın aldığı kararlar önem arz etmiştir.

C) 1997-2008 Dönemi:

1982 Anayasası’nın 118. Maddesine göre MGK’nın 28 Şubat 1997 tarihli gündeminde kabul edilen gerici tarikat ve irtica ile mücadeleyi içeren kararların Bakanlar Kurulunda öncelikli olarak ele alınıp gerekli adımların atılması gerekmekteydi (Kongar, 2006: 282-83). Başbakan Prof. Dr. Necmettin Erbakan’ın aynı MGK toplantısında bulunması bu kararların hükümetçe kabul edildiği sonucunu doğurmuştu. Ancak Sayın Başbakan gelebilecek tepkilerden çekinerek ‘28 Şubat Tedbirlerini’ Bakanlar Kurulu gündemine taşımamıştır. Bu kararların gündeme alınmaması ordu, meclisin muhalefet kanadı ve birçok sivil toplum kuruluşunca tepkiyle karşılanmıştır. Tepkilerin sürekli olması (ordunun çeşitli kesimlere brifinglerle irticai faaliyetler hakkında bilgi vermesi ve tehlikenin boyutlarına değinmesi) ve dozlarının giderek artması Refah-Yol Hükümeti üzerinde sürekli baskıya dönüşmüş ve Başbakan Erbakan koalisyon ortağı Doğru Yol Partisi (DYP) lideri Tansu Çiller’e “dönüşümlü başbakanlık” formülü kapsamında Başbakanlık makamını bırakmayı kabul etmiştir. Sayın Necmettin Erbakan bu amaçla Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’e 30 Haziran 1997 tarihinde istifasını sunmuştur. Cumhurbaşkanı yükselen tepkileri göz önünde bulundurarak hükümeti kurma görevini Tansu Çiller yerine, Anavatan Partisi (ANAP) lideri Mesut Yılmaz’a vermiştir. Böylece ordu sivil yönetime dolaylı müdahaleyle “balans ayarı” yaptırabilmiştir.

Avrupa Birliği (AB) Aralık 1999 Helsinki Zirvesinde, Türkiye’yi aday ülke statüsüne kabullüyle tam üyelik sürecinin başlatılabilmesi için Komisyona Katılım Ortaklığı Belgesi hazırlatmıştır. Bu belgenin orta vadeli öncelikleri bölümünün altıncı fıkrasında MGK’nın anayasal rolünün AB’ye üye ülkelerdeki uygulamalara benzer bir

danışma kurumuna dönüştürülmesi önerilmektedir (İKV: 1-15, Kasım 2000: 5). Adı geçen belge doğrultusunda ülkemizde hazırlanan ‘Ulusal Program’ın siyasi kriterler bölümünün 14. alt başlığında ise MGK’nın “..anayasal bir kuruluş olduğu ve ulusal güvenliği ilgilendiren alanlarda bir danışma organı statüsünde faaliyetlerini sürdürdüğü...” (İKV: 16-31, Mart 2001: 3) belirtilmiştir. MGK’nın dönüştürülmesine 03 Ekim 2001 tarihinde, 1982 Anayasası’nın 35 Maddesinin değiştirilmesi kapsamında, devam edilmiştir. Bu düzenlemeye göre Anayasanın 118. Maddesinin 1. ve 2. fıkralarınca MGK’daki sivil üye sayısı dokuza, askeri üye sayısı beşte bırakılmış ve böylece MGK’da sivilin çoğunlukta olduğu bir kuruma dönüşmüştür. Aynı düzenleme kapsamında MGK’nın siyaseti belirlemedeki ağırlığı “..devletin milli güvenlik siyasetinin tayini, tespiti ve uygulanması ile ilgili alınan **tavsiye kararları** ve gerekli koordinasyonun sağlanması konusundaki **görüşlerini** Bakanlar Kurulu’na **bildirir** ...tedbirlere ait kararlar Bakanlar Kurulunca **değerlendirilir**” (T.C. Anayasası, Kasım 2001: Md. 118, Fıkra 1, 2) şeklinde sınırlandırılmıştır. 30 Temmuz 2003 tarihinde, “7. AB’ye Uyum Paketi” kapsamında, MGK Genel Sekreterliğine bir sivilin başkanlık etmesi ve faaliyetlerinin basitleştirilmesi bu dönüşümü tamamlamış ve MGK bir danışma kurumuna yakın konuma getirilmiştir. Böylece MGK’nın siyasi iradeyi veya siyasi politikaları etkileyebilmesi rolü belirli oranda sınırlandırılmıştır. Laikliği ve Türkiye Cumhuriyeti’ni koruma ve kollama konularında ise herhangi bir yeni düzenleme yapılmadığından İç Hizmet Kanununun 35. Maddesi eski şekliyle halen devam eder gözükmektedir.

Askeri müdahaleler, Gökhan Çapoğlu’na göre, siyasi iktidarların meşruiyetlerini kaybettikleri halde seçimler yoluyla değiştirilememeleri durumlarda yapılmışlardır (Çapoğlu, 2008: radikal.com.tr/haberno=24655&tarih=05/02/2008). Ancak nedenler ne olursa olsun yapılan müdahaleler ülkeyi demokratikleştirmemiş ve Batılı çağdaş yönetim anlayışına hizmet etmemişlerdir.

II) LAİK TÜRKİYE CUMHURİYETİ VE BURJUVA SINIFI

Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasına yerli burjuva sınıfının katkısının olmadığı daha önce de belirtilmişti. Bunun nedeni Osmanlı İmparatorluğu’nun burjuva sınıfının oluşmasını engellemesi gösterilmektedir. Ancak Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde, gayri Müslim kesimler arasında bu tür oluşumlara, *Kurt Steinhaus*’un verilerine göre, rastlanmaktaydı. Rum, Yahudi ve Ermeni asıllı tüccarlar ve bankerler imparatorluğun iç ticaretini ellerinde tutarak belirli oranlarda sermaye birikimleri sağlamış (Steinhaus, 1969: 23, 26) ve ticaret burjuvazini oluşturmuşlardı. Bu kesimlerin farklı ırk ve dile sahip olmaları ve gayri Müslim olmaları çoğunluğu oluşturan Müslüman ahaliyi harekete geçirecek milli/yerli burjuva rolünü üstlenmelerini engellemiştir. Türkiye Cumhuriyeti böylece, milli burjuva sınıfının oluşumundan önce burjuva yönetim sistemini kurmuş olmaktadır. Ancak bu sistemin devam ettirilebilmesi ve Batılı uygar medeniyetlerin seviyesine veya ötesine taşınabilmesi için burjuva sınıfına elzemle ihtiyaç bulunmaktadır. Mustafa Kemal Atatürk’te Türkiye Cumhuriyeti’nin ancak milli

burjuva sınıfının öncülüğünde uygar medeniyetleri seviyesine taşınabileceğinin bilincindeydi*. Bu nedenle milli/yerli girişimcilerin teşvik edilmesi zorunlu görülmüştü ve kamunun, 1923 İzmir İktisat Kongresinde “misak-ı iktisadi” (Yerasimos, 2005: 79) ilan ettikten sonra, yerli girişimciyi desteklemesi kaçınılmazdı. Devlet 1927 yılında özel sektörü destekleyebilmek için 1912 yılından kalma Teşviki Sanayi Kanununu (Arslan, 1995: 41) 1055 No’lu kararla yeniden düzenleyerek, uygulamaya koymuştur. Özel sektörün desteklenmesinde herhangi bir ideolojik yaklaşım söz konusu değildir. Amaç ülkeyi özel sektör ve kamu kaynaklarıyla kısa sürede sanayileştirebilmek ve ithalata bağımlılığını azaltarak dışa bağımlılıktan kurtarmaktır. Bu bağlamda, izleyen yıllarda, gerçekleşen kamu yatırımlarının özelleştirilmesi de amaçlanmıştır. Ancak tüm destek ve teşviklere rağmen milli/yerli burjuva sınıfının oluşmasının kısa zaman diliminde mümkün olmayacağı anlaşılmıştır. Bunun nedenleri arasında, geri kalmışlık, girişimci sınıfının yetersizliği ve eksikliği, sermaye, teknoloji, altyapı, bilgi ve pazar yetersizlikleri ve pazara açılmada önemli olan ulaşım yetersizliği gösterilebilir (Arslan, 1995: 35-36).

Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasından ancak 70 yıl sonra milli/yerli ticaret burjuvazisi kısmen sanayi burjuvazisine dönüşebilmiş ve 1990’lı yıllara gelindiğinde de Batılı burjuva sınıfını rol-model alarak, paralel kültürel değerler geliştirebilmiştir. Yerli sanayici sınıfın Batılı burjuva değerlerini üstlenmesi demek, Türk toplumunun önemli bir bölümünün Batılı modern kültürle (demokratik yönetim ve bireysel özgürlüklerle beraber sosyal hakların talebi) tanışması anlamına gelmektedir. “*Susurluk Skandalının*” yaşandığı 1997 yılında burjuva kültürünü edinmiş bu toplum kesimleri paralel reflekslerde bulunmuşlardır. Başlangıçta ortaya çıkan “*devlet-siyaset-mafya*” üçgenine gösterilen “*yolsuzlukları ve usulsüzlükleri eleştirme*” tepkisi; “*sürekli aydınlık için bir dakika karanlık*” sloganlarıyla dile getirilmiştir. Ancak Refah Partisi’nin (RP) bu skandalda DYP’ye destek çıkararak bunu küçümsemesi, RP Sincan Belediye Başkanının “Kudüs Gecesi” düzenlemesi ve yine RP’li politikacıların “*..demokrasi amaç değil araçtır..*” sözlerini dile getirmeleri Refah-Yol Hükümetini de DYP’nin yanında hedefe yerleştirmiştir. Modern burjuva kültürü edinmiş toplum kesimleri doğal refleks göstererek “*Sürekli aydınlık için bir dakika karanlık*” eylemi düzenlemeye başlamışlardır. Bu eylem Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği (TÜSİAD) ve çeşitli Sivil Toplum Kuruluşları (STK) ve medya destek vermiştir. Daha fazla özgürlük ve demokratik haklar içeren bu eylem Batı’lı modern ülkelerde talep edilen eylemlere paralellikler arz etmekteydi. Milli/yerli burjuva sınıfı ve burjuva kültürü edinmiş toplum kesimleri Batılı anlamdaki modern, laik ve demokratik siyasi yönetime sahip çıkacaklarının sinyallerini vermişlerdir. Ancak bu eylemleri ordunun da, RP yöneticilerini hedef alan brifinglerle ve Sincan’da tankları caddelere çıkararak destekler gözükmemesi (sivil) burjuva toplum eylemine gölge düşürmüştür. Oysa sivil toplum kesimlerinin ortaya koyduğu Batılı burjuva kültürüne paralel eylemler daha fazla dikkate değerdir. Daha sonra “post-modern” askeri darbe olarak anılan ordu müdahalesi ortaya konulan sivil girişim-

leri unutturmuş hatta yok varsaymıştır. Ancak iktidara karşı ortaya konan eylemler burjuva sınıfının ülkenin yönetilmesinde önemli roller üstlenebileceğinin kanıtı sayılabilir. Çünkü burjuva sınıfı toplumla birlikte, gösterdiği ortak tepkisiyle, siyasi yönetimi eleştirebileceğini ve ileride değiştirilmesine de sessiz kalınmayacağını göstermiştir.

Yerli burjuva sınıfı TÜSİAD'ın öncülüğünde, yıllık raporlarında, demokrasinin Batılı ülkelerdeki seviyesine taşınmasını talep etmektedir. TÜSİAD çeşitli çalışmalar hazırlatarak sınıfsal felsefi/düşünce altyapısını bilimsel anlamda güçlendirmeye çalışmaktadır. Adı geçen raporlarla siyasi, ekonomik ve sosyal alanlarda demokratik hak ve özgürlükler talep edilmektedir. Liberal ağırlıklı demokratik evrimleşme, burjuva sınıfının ülkenin yönetiminin sorumluluğunu üstlenebilme ve ileriye taşıyabilme içgüdüsünü açığa çıkarmaktadır. Emaneti üstlenebilme yeteneği, beklide bir süreliğine ordu ile bir süre daha görev paylaşımının ardından mümkün olabilecektir. TÜSİAD'ın günümüzde "ılımlı İslam" projesine sıcak bakmaması da bu kapsamda değerlendirilebilir. 30 Ocak 2008 tarihli açıklamasında; *"..bugüne kadar, ülke çıkarını öne çıkaran, laiklik ve demokrasiyi ayrılmaz bir bütün olarak gören, Türkiye'yi çağdaşlaşma yolundan ayırmaya çalışanlara karşı duran tutumunu açık sözlülükle ve kararlılıkla sürdürmüştür...Çünkü Cumhuriyetimizin bu temel niteliklerini varlığımızın en temel ilkeleri saymaktayız. Bu yüzden, laikliğe, demokrasiye ve çağdaşlığa aykırı düşüldüğünü gördüğümüz her konuda görüş açıklamaya devam edeceğiz.."* (TÜSİAD, 30 Ocak 2008 tarihli Basın Bülteni) şeklinde açıklamalarda bulunmuştur. Liberal burjuva kültürünü edinmiş yerli burjuva sınıfı Cumhuriyet öncesinde var olan ve günümüzde kendisiyle çatışmaya giren siyasi yapılanmaya, sınıfsal çıkarlarına ters düştüğü için, karşı çıkacağını sinyallerini vermektedir. Yerli burjuva sınıfı gelecekte de farklı şekillenmelere karşı duracağını belirtmektedir. Basın Bültenlerinde ve hazırlanan bilimsel yıllık raporlarda, siyasi partilerin demokratikleşmesi, yönetimde hukukun üstünlüğünün korunması, bireyin her türlü özgürlüğünün ve girişimciliğinin desteklenmesi, demokratik siyasal örgütlenme, kadın-erkek eşitliği ve bu bağlamda pozitif ayrımcılık savunulmaktadır. (bkz. TÜSİAD Bültenleri). Burjuva sınıfının ortaya koyduğu bu tavır askeri müdahaleleri de kapsamaktadır, yani kısaca anti-liberal, anti-laik ve anti-demokratik tüm girişimleri hedef almaktadır.

Kurtuluş Savaşı sırasında ve sonrasında varlık gösteremeyen milli burjuvazi Mustafa Kemal Atatürk'ün umduğu gibi günümüzde bu misyonuna daha yakın gözükmektedir. AB'ye tam üyelik süreci de bu süreci sadece hızlandıracaktır.

SONUÇLAR

Demokratik siyasi kültürün geliştiği toplumlarda rejimlerin savunulması ordu-nun görevleri arasında yer almamaktadır. Günümüzde zaten Avrupa'nın sanayi ülkele-lerinde buna benzer bir uygulamaya rastlanmamaktadır. Avrupa, aydınlanma sonrasında, gelişen sanayi burjuvazisi ile 18. yüzyılın ikinci ve 19. yüzyılın birinci yarısından itiba-

ren Demokratik Burjuva Devrimlerini gerçekleştirerek günümüzdeki demokratikleşme düzeyinin önünü açmıştır. Osmanlı İmparatorluğu, yukarıda değinildiği gibi, Türkiye Cumhuriyetine milli/yerli bir sanayi burjuvazisi sınıfı bırakmamıştır. Kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucuları ve koruyucuları burjuva sınıfının yokluğunda, Batı'yı örnek alarak, Kurtuluş Savaşı'nın ardından liberal ideallere dayanan Türkiye Cumhuriyetini kumuşlardır. Dolayısıyla burjuva temelli yönetim sistemi burjuva sınıftan önce ihdas edilmiştir. Kurucu liderler, Mustafa Kemal Atatürk ve arkadaşları bunun bilincindeydiler. Devletin İzmir İktisat Kongresi sonrasında yerli girişimciyi desteklemesi ve bunu 1927 yılında 1055 Sanayi Teşvik Kanunu (Arslan, 1995: 41) ile yasallaştırması ülkenin özel sektör öncülüğünde sanayileşmesini amaçlamaktadır. Burada herhangi bir ideolojik yaklaşım söz konusu değildir. Tek amaç ülkeyi en kısa zamanda sanayileştirebilmek ve modernleşebilmenin önünü açarak milli girişimci sınıfı yaratarak Türkiye'yi çağdaş medeniyetler düzeyine taşınmasını sağlamaktır.

Bu bağlamda devlet kaynaklarıyla yapılan sanayi yatırımlarının da özelleştirilmesi amaçlanmıştır. Ancak izleyen yıllarda beklenen olgunlaşmış, bilinçli burjuva sınıfının oluşma mümkün olmamıştır. Özel girişimci sınıf ciddi anlamda ancak 1950'li yıllardan sonra oluşmaya, 1970'li yıllardan sonra örgütlenmeye ve 1990'lı yıllara gelindiğinde ise ülkenin siyasi yapısını önemli ölçüde etkilemeye başlamıştır. Burjuva sınıfı kendisi için öngörülen mirası ancak bu aşamadan sonra üstlenebilecektir. Bu aşamaya kadar Türkiye Cumhuriyeti Türk Silahlı Kuvvetlerine, yani orduya emanet edilmiştir. Burjuva sınıfının varlığı günümüzde TÜSİAD gibi Sendikalar ve diğer STK'nın aktivitelerinden görmek mümkündür. Bu aktiviteler liberal, bireyselci ve demokratik taleplerde vücut bulmaktadır. Günümüzde burjuva sınıfı daha ileri giderek katılımcı demokrasinin sorunsuz işlenmesini talep etmekte ve kamu kuruluşlarını ve yürütmeyi, demokratik teamüller içinde kalarak, etkilemeye çalışmaktadır. Siyasi olgunluğa ulaşmış burjuva sınıfı Türk Silahlı Kuvvetlerine, yani orduya emanet edilmiş olan mirası üstlenebileceğini göstermektedir. Mustafa Kemal Atatürk'ün işaret ettiği de budur.

SONNOTLAR

* "Ordunun dışındaki bütün egemen güçler, nesnel açıdan, ilkede olduğu kadar uygulamada da emperyalizmin o andaki politikasıyla bir uzlaşmaya hazırды..." (Yerasimos, 2005: 22).

* "Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği büyükelçisi Aralov'la yaptığı bir görüşmede Mustafa Kemal: "Türkiye'de sınıflar yok ... Türkiye'de işçi sınıfı yok, çünkü gelişmiş bir sanayi yok. Bizim burjuvazimizi ise, henüz burjuva sınıfı haline getirmek gerekiyor. ... Benim amacım, milli ticareti kalkındırmak, fabrikalar açmak, yeraltı zenginliklerini meydana çıkarmak, Anadolu tacirine yardım etmek, zenginleşmesini sağlamaktır..." (Yerasimos, 2005: 83).

KAYNAKÇA

- Archiv der Gegenwart. (1980), Türkiye, 50. Jg., Folge 42/1980.
- ARSLAN, Ahmet. (2002), *11 Eylül Sonrasında Türkiye bir model olabilir mi?, Görüş, Mayıs-Haziran 2002*, s. 22-30, (Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği Yayın Organı).
- ARSLAN, Rıza. (1995), *Die staatliche Steuerung der Industrialisierung in der Türkei 1923-1990*, Neuried, Ars Una. (Deutsche Hochschuledition 39).
- AYBAY, Rona. (1978), “*Milli Güvenlik Kavramı ve Milli Güvenlik Kurulu*”, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Dergisi, cilt 33, Sayı 1-2, Ankara.
- BALCI, Muharrem. (2000), *MGK ve Demokrasi, Hukuk-Ordu-Siyaset*, Yöneliş, İstanbul.
- BALLEIS, Sigfried. (1982), “*Die Rolle des Militärs*”, in: im Gespräch, Kultur und Politik der Türkei, 1. Vierteljahreszeitschrift der Konrad Adenauer Stiftung, Bonn.
- BIRAND, M. Ali. (1989), *Emret Komutanım*, Milliyet Yayınları, İstanbul.
- BÖLÜĞİRAY, Nevzat. (1999), *28 Şubat Süreci 1*, Tekin Yayınevi, İstanbul.
- Encyclopedia Britannica, Inc. İstanbul: 1989.
- ERDEM, Tahran. (1982), *Anayasalar ve Seçim Kanunları 1876-1982*, Milliyet Yayınları, İstanbul.
- ERDOĞAN, Mustafa. (1995), *Demokrasi, laiklik, resmi ideoloji*, Özışık Ofset Matbaacılık (Liberal Düşünce Topluluğu), Ankara.
- Genelkurmay ve Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Orgeneral Kenan Evren’in Türk Milletine Açıklaması, yayın tarihi: 12 Eylül 1980.
- GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref. (2000), *Anayasa Hukuku, Anayasa Metni. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi*, 9. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara.
- HIRSCH, Ernst E.. (1966), *Die Verfassung der Türkischen Republik*, Band 7, Frankfurt a. M., Berlin.
- JÄSCHKE, Gotthard. (1951), *Der Islam in der neuen Türkei, eine rechtsgeschichtliche Untersuchung*, Leiden.
- KARLUK, Rıdvan. (1995), *Türkiye Ekonomisi, Tarihsel Gelişim – Yapısal Değişim*, 3. Baskı, Bata Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul.
- KONGAR, Emre. (2006), *21. Yüzyılda Türkiye, 2000’li Yıllarda, Türkiye’nin Toplumsal Yapısı*, 38. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- KURUÇ, Bilsay. (1987), *Mustafa Kemal Döneminde Ekonomi*, 1. Baskı, Bilgi Yayınevi (Bilgi Yayınları Dizisi, 52), İstanbul.

- LEGGEWIE, Claus. (2002), *Kröten und Schwalben, Die Türkei und ihr langer Weg nach Westen*, Frankfurter Rundschau, Feuilleton, 13. 08. 2002.
- MENZLER, Walter. (1992), *Atatürk begründet die moderne Türkei*, Berlin.
- ÖZAY, İl Han. (1996), *Günışığında Yönetim*, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.
- ÖZDEMİR, Hikmet. (1991), *Sivil Cumhuriyet*, Boyut Yayınevi, İstanbul.
- ROTTER, Gernot. (2001), “*Kemalismus, Nasserismus, Baath-Partei: Der Islam trennt Religion und Staat anders als der Westen*”, in: Die Zeit, Feuilleton 41/2001.
- ROUX, Jean-Paul. (2007), *Türklerin Tarihi, Pasifikten Akdenize 2000 Yıl*, (Çev.) Prof. Dr. Aykut Kazancıgil ve Lale Arslan-Özcan, 7. Baskı, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- SOYSAL, Mümtaz. (1990), *100 Soruda Anayasanın Anlamı*, 8. Baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- STEINHAUS, Kurt. (1969), *Soziologie der türkischen Revolution, zum Problem der Entfaltung der bürgerlichen Gesellschaft in sozioökonomisch schwach entwickelten Ländern*, Frankfurt a. M..
- STONE, Norman. (2001), “*Von der Türkei lernen*”, in: Frankfurter Allgemeine Zeitung, 01. 10. 2001, Nr. 228.
- SUCHSLAND, Rüdiger. (2001), “*Ein Gespräch mit Benjamin Barber über den islamistischen Terror, den wilden Kapitalismus und die Chancen einer gerechten Weltordnung*”, in: Die Zeit, Feuilleton 46/2001.
- TANÖR, Bülent. (2001), *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri, 1789-1980*, 7. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- THRÄNHARDT, Dieter. (1983), “*Die Türkei. Eine militärische Republik*”, Teil II, in Politische Vierteljahresschrift, 24. Jahrgang, 1/83.
- TÜFEKÇİ, Gürbüz D.. (1983), *Atatürk'ün okuduğu kitaplar*, 1. Baskı, Ankara.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. (2001), değişen 34 Madde ile birlikte, Sabah Gazetesi ek yayını, Kasım 2001.
- TÜSİAD Basın Bültenleri. www.tusiad.gov.tr.
- YAŞA, Memduh. (1980), *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi 1923-1978*, Apa Ofset Basımevi, (Akbank Kültür Yayını), İstanbul.